

poznámky proti tomu uvedl, že neméně důležitý je i počet obyvatel činných v zemědělství. Na příkladu několika rozvojových zemí, jejichž hospodářství se opírá především o nezemědělský monoprodukt (nafta, měď, kaučuk apod.) ukázal, že přes tuto skutečnost pracuje v těchto zemích více než polovina aktivního obyvatelstva v zemědělství za neuspokojivých sociálních a ekonomických podmínek. Tato připomínka byla všeobecně přijata a

stala se součástí závěrečné zprávy konference. Účastníci ze socialistických zemí kritizovali to, že k jednáním nebyli přizváni představitelé CLR, NDR, VDR a KILDR.

Jednání bylo výhradně zaměřeno na agrární reformy v rozvojových zemích a i když prakticky nemohlo daný stav změnit či zlepšit, mělo značný politický a ekonomický význam.

Aronšt Tauber

RECENZE A ZPRÁVY O KNIHÁCH

VOJENSKÁ TECHNIKA, CHARAKTER VÁLKY, STRATEGICKÉ KONCEPCE

Oldřich Mahler, *Poměr sil a strategie Západu*, Naše vojsko, Praha 1966, 224 str.

Slyšel jsem, jak kdosi v náhodné diskusi prohlásil, že pojem soudobá vojenská zahraničně politická koncepce v něm automaticky vyvolává představu celé plejády jmen známých buržoazních teoretiků, ale na jméno nějakého marxistického myslitele že si v této souvislosti nevzpomíná. H. Kissinger, H. Kahn, R. Aron, W. Rostow, L. Hart, P. Gallois a další nemají zatím v socialistických zemích v tomto oboru sobě rovný protějšek. Rejstřík marxistických pracovníků zůstává až doposud povážlivě chudý a krátký. Hlavní příčina této skutečnosti je známa a v zásadě velmi prostá. Věda o politické strategii u nás v poválečných letech z různých důvodů dost dlouho stagnovala. V kapitalistických státech se v rámci existujících možností a podmínek především co do intenzity a kvantity silně rozvíjela. (Dovídáme se, že jenom v samotné Francii bylo vydáno v posledních letech téměř 1000 titulů na témata související s otázkami války a míru a branné politiky.) Ti, kdož měli zájem o studium v tomto oboru, neměli po ruce dostatek naší literatury a byli odkázáni téměř výhradně na díla amerických, francouzských či britských autorů, psaná myšlenkově nezářivá dost vynalézavě, se smyslem pro originalitu a fantazii, čtivým stylem atd. (Podmínky pro studium těchto otázek nejsou u nás uspokojivé.) Srovnáme skutečnost: možnosti ozbrojeného násilí ovlivnit nepříznivě běh světových dějin vzrostly až na stupeň schopnosti na dlouhá léta zastavit veškerý společenský a materiální pokrok, vrhnout lidstvo zpět

do minulosti a vytvořit nové, nejisté a zcela neznámé podmínky pro život na naší planetě, tedy až na hranici, kdy cena atomové války jako krajního prostředku politiky klesá na bod mrazu; zároveň stoupá v očích imperialistů cena atomového násilí jako nástroje síly, politického útlaku a vydírání, je-li ovšem používáno v mírových podmínkách nebo i v omezené konvenční válce; otázky války a mírového soužití, mírových forem řešení společenských rozporů, jakož i rozporů mezi státy, národy, soustavami se objektivně dostávají do popředí společenského dění. A v této situaci jsou u nás politické vědy, pro které představují tyto otázky vlastní až specifický předmět bádání, vylučovány z výuky na vysokých školách a zbavovány základu svého přirozeného rozvoje, jsou rušeny katedry mezinárodní politiky, nevydává se žádná teoretická revue z oboru teorie politiky či politické strategie atd.

Je-li válka pokračováním politiky násilnými prostředky a odumírá-li věda o politice, jak může žít a vzkvétat vojenská věda, kterou nelze rozvíjet izolovaně od politických věd? Vojenská strategie se nedá rozpracovávat odděleně od politické strategie. Zahraniční vojenská strategická koncepce je neodmyslitelnou součástí obecné politické koncepce. Proto problematika mezinárodních politických vztahů, zahraniční politiky předních socialistických a imperialistických států, politické struktury světa a politického poměru sil mezi státy, politická strategie národů, států, hlavních mezinárodních or-

ganizovaných politických sil a hnutí by měla být vlastním a specifickým předmětem vědeckého zájmu každého státu. Tvoří nutnou složku hlavního úkolu jeho obrany — připravit se na možný ozbrojený zápas i na účinný boj za mír důkladným poznáním svých přátel i nepřátel, svých spojenců i možných protivníků. Jelikož ve vývoji mezinárodních vztahů se dnes rozhoduje o osudech celého lidstva, národů i společenských systémů, jeví se aktivní účast každého jednotlivého občana na mezinárodním dění nejen žádoucí, ale společensky i nutná. Zejména v armádě by se každý důstojník měl stát znalcem mezinárodní politiky. Tato disciplína by se zde měla vyučovat na všech školách a také vědecky mnohem intenzivněji pěstovat. Vždyť armáda je instituce, určená čelit vnějším silám. Kdo jiný než ona by se měl o vnější svět, o vnější, mezinárodní prostředí, rozpory, spory a politiku více zajímat a hlouběji je poznávat?

Závažný přínos knihy Oldřicha Mahleřa *Poměr sil a strategie Západu* je nutno vidět především v tom, že jako jedna z prvních přispívá k odstranění uvedených nedostatků. Člověk si téměř s úlevou říká: Konečně se i u nás našel někdo, kdo zasvěcen informuje a je schopen jako odborník uvažovat a i psát i o válečných možnostech a strategických koncepcích soudobého kapitalismu „v jejich sociálně ekonomické a vojensko-technické podmíněnosti“. Kniha svým obsahem také všestranně přesvědčuje o významu masového intenzivního studia problémů poměru sil a jejich odrazu v mezinárodní politice. Autor velmi přesvědčivě analyzuje vztah mezi změnami ve vojenské technické základně války na jedné straně a vojenskými zahraničně politickými doktrínami USA na straně druhé, a to v jednotlivých etapách dějin po druhé světové válce. Do jisté míry nesplněn však zůstává úmysl vyhlášený autorem samým — sledovat kromě tohoto vztahu i sociálně ekonomickou podmíněnost strategických koncepcí, nemluvě už o specifickém působení neprávem opomíjených vyloženě politických jevů. Vliv techniky na poměr sil a přímo i na vojenskou strategickou teorii doktríny je v knize rozváděn důsledně, o vlivu politiky, přes kterou, jak známo, působí i sociálně ekonomické procesy, najdeme jen úryvkovité zmínky. Nevadí. Mám za to, že to nijak neubírá na hodnotě práce, která si stejně uchovává podobu myšlenkově a metodicky uceleného a pečlivě sestaveného díla.

Možná také proto, že z větší části „se

shodou okolností“ zabývá právě oním historickým obdobím, v němž probíhá vědeckotechnická revoluce ve vojenství. Tato revoluce přináší sama o sobě dostatek látky k přemýšlení a poněkud zatlačuje změny probíhající na jiných úsecích společenského života do pozadí. Ale problém vzájemného působení jednotlivých faktorů síly, vytvářejících ve svém souhrnu vždy konkrétní mocenskou strukturu a konkrétní poměr sil, je sám o sobě tak složitý, že pokusy o vědecky víceméně už dovršený rozbor vlivů a souvislostí celé spleti činitelů v jejich celku i jednotlivě v období tak málo vědními obory prozkoumaném, jako je poválečné, lze považovat za předčasné, nikoliv však za neužitečné. Mnohem schůdnější se zdá cesta zkoumání úlohy a místa jednotlivých faktorů v jednotlivých obdobích dějin mezinárodních vztahů a v dějinách vojenských strategických koncepcí a teprve pak přistoupit k širšímu zobecnění. Ne náhodou můžeme jako přínos hodnotit přesvědčivý výklad vojenského poměru sil v konkrétních historických obdobích; ne náhodou nepatří úvodní kapitola o kategoriích poměru sil k nejsilnějším stránkám knihy. Totéž lze říci o kapitole zabývající se léty 1945—1949, kdy vystoupily do popředí politické aspekty síly a moment rozvinutého protifašistického násilí, prolétající se s vědomým vytvářením podmínek pro použití násilí protikomunistického a protidemokratického.

V oddílu a) druhé kapitoly se autor zabývá charakterem změn v první polovině padesátých let. Vychází z konstatací, že sociálně ekonomické změny se v celém souhrnu všech změn „projevily ... opět jako určující“, poněkud podrobněji si všímá úspěchů socialistických států na úseku vědy a techniky s jejich odrazem ve vojenské technické základně války, ve strategickém postavení imperialismu a socialismu a každého státu vůbec. „Spojením jaderné hlavice s raketou vzniká zbraň nové kvality, zbraň, která se přetvořila z prostředku výlučně strategie ve všeobecnou a základní zbraň v tom smyslu, že převahu v jaderných zbraních již nelze vyvážet jinými vojenskými faktory“, takže stát, jakkoli velký a jakkoli ekonomicky silný, nelze považovat za vojenskou velmoc, nevlastní-li atomové zbraně. Ba co víc, za jadernou velmoc lze považovat jenom stát, jenž je schopen „provést drtivý jaderný úder a zároveň přežít jaderný úder protivníka“. Schopnost přežít závisí především na schopnosti provést odvetný úder. Pokud schopnost udeřit není vyvážena schopností přežít

úder protivníka, rovná se rozhodnutí k útoku rozhodnutí spáchat sebevraždu. „To v dosud nevidané míře omezilo svobodu jednání a možnosti volit válečné řešení. Raketové jaderné zbraně se staly spíše nástrojem odstrašujícím od použití násilí než prostředkem násilí.“ Tento stav se však může změnit, jakmile jedna strana získá schopnost přežít hromadný jaderný úder protivníka. Autor předpokládá, že problém účinné obrany nebude vyřešen ani začátkem sedmdesátých let.

Nová vojenská technika, autor ji dost podrobně popisuje v další části práce, umožnila sovětské armádě provést přezbrojení, což vedlo ke ztrátě monopolu územní nezanitelnosti USA a k relativnímu zúžení válečných možností imperialismu, a to i při poměrně rychlém absolutním růstu vojenských sil. Z dalšího výkladu se dovídáme, jak hluboký byl vliv vojenskotechnické základny na způsob vedení ozbrojeného boje; při schopnosti válčících stran provést drtivý úder se boj bude podobat rychlému vzájemnému stravování sil bez možnosti rychle je obnovit — „může dojít k vzájemnému vyčerpání, aniž bude dosaženo rozhodnutí“.

Připuštěním této možnosti se Mahler jako by přiblížil některým závěrům koncepce „váleky s přeraženou páteří“. Její základní předpoklad — názor, podle něhož jaderný souboj nebude mít rozhodující význam pro výsledek války, narazil však na kritické výhrady přívrženců doktríny bleskové války. Ostré neshody vyvolal mezi buržoazními teoretiky i problém, zda válka bude mít všeobecný nebo jen omezený ráz. Jak autor na mnoha místech vhodně ukazuje, stojí v pozadí sporu úsilí najít způsob, jak udržet válku a ozbrojené násilí v roli účinného prostředku politiky, jak dokonce zvýšit účinnost tohoto prostředku při obhajobě zájmů imperialismu. Neschopnost USA použít totální nukleární války podle doktríny hromadné odvety, oficiálně vyhlášené v roce 1954, našla svůj výraz ve snaze rehabilitovat válku v teorii omezených válek, z níž vzešla později formulovaná a přijatá koncepce tzv. pružné reakce a kontrolované termonukleární války. Jeden z tvůrců této koncepce Američan H. Kahn volá po věrohodnosti jaderného zastrašování a žádá, aby strategie USA byla postavena na uznání možnosti vést atomovou válku, i když, jak je nucen sám přiznat, za nynějšího stavu je nejpravděpodobnější zastrašování omezenou konvenční válkou, která je reálným nástrojem politiky, opírající se o schopnost aplikovat všechny formy bohatě rozvětveného spektra násilí,

chráněného hrozbou všeobecné jaderné války.

Přechod USA od doktríny hromadné odvety k doktríně pružné reakce značně urychlil postup militarizace. Už za Kennedyho administrativy absolutně vzrostly výdaje na zbrojení, zvýšil se početní stav vojsk pozemních sil, počet divizí stoupl z 11 na 16, byla podniknuta ozbrojená invaze na Kubu, strategie pružné reakce měla být prakticky vyzkoušena ve válce proti Kubánské republice. Jak známo, USA nedosáhly svého hlavního cíle. Podle autora to byla právě jejich místní převaha v karibské oblasti, která vyvolala nebezpečí přímého a rychlého skoku do nejvyššího spektra násilí. Možno se však ptát, zda začátek konfliktu i jeho předpokládané stupňování neznemožnila zahraniční politika SSSR, a to tvrdou konfrontací možnosti omezené války, se kterou počítal agresor, s možností všeobecné jaderné války, která vyvstala z přítomnosti sovětských raket na Kubě, dopravených sem záměrně na základě žádosti kubánské vlády s cílem odstranit protivníka od jakéhokoliv útoku.

Buržoazní historiografie hodnotí výsledky kubánské krize jako důkaz zastavení přesunu v poměru sil ve prospěch SSSR. Podle W. Lippmanna se rovnováha v jaderných zbraních už v roce 1960 vytváří ve prospěch USA a všeobecná rovnováha v ideologické a hospodářské moci je prý pro SSSR také méně příznivá, než se původně soudilo. Ústav pro strategické studie v Londýně vyjádřil poměr sil mezi dvěma velmocemi v atomových zbraních pro rok 1962/63 relací 3 až 4:1 pro USA. Mahler vyvrací toto tvrzení srovnáním nejenom strategických, ale i operačních prostředků a dochází k závěru, že se projevuje právě opačná tendence. Ale argumentaci s čísly, byť vynívá velmi přesvědčivě, je třeba brát přece jenom s určitou rezervou. Jak z knihy přímo vyplývá, jsou kvalitativní ukazatelé důležitější než kvantitativní, což neznamená, že by kvantitativní ukazatelé byly zanedbatelné. Francouzský vojenský teoretik generál Beaufre ve svém *Úvodu do strategie* na straně 86 píše, že nukleární politika SSSR „založená na principu *biggest big weapon* by mohla menším počtem zbraní vyvážit příliš drahý americký systém menších a početnějších strategických zbraní“.

Klamná domněnka o převaze USA inspirovala McNamaru k revolučnímu činu v americkém strategickém myšlení — k vykonstruování teorie o kontrolované termonukleární odpovědi. Tato teorie je

právem označována za další pokus učinit z války „rozumný nástroj“ imperialistické politiky. USA se chtějí vyhnout všeobecnému zničení jadernými údery; přály by si, aby oboustranně byly vedeny výhradně na vojenské cíle a tím zachráněno obyvatelstvo, města, průmysl atd., což je ovšem prakticky neproveditelné.

Škoda, že autor na dosavadním průběhu války ve Vietnamu blíže nerozvedl své kritické výhrady vůči teoriím omezených či kontrolovaných válek.

Dosud neznámé a neobjevené možnosti změnit nynější poměr sil mezi systémy skýtá pronikání člověka do vesmíru, které už na současném stupni přináší důležité změny ve vojenství. Tyto změny však nejsou v práci šíře osvětleny. Nejbližší oblast, kde je možné změnit poměr sil a odkrýt nové perspektivy pro uplatnění násilí v nových formách, je obrana proti jadernému napadení. Do systému obrany jsou zahrnuta opatření určená k ničení jaderných prostředků a k rušení naváděcích systémů, systém protivzdušné ochrany, civilní obrana atd. „Vytvořením systému dokonalé obrany by se mohla zvýšit možnost použití násilí i v nejvyšších částech spektra násilí, což by mohlo zvýšit i labilitu vojenské rovnováhy“.

Politický obraz a struktura světa se mění i vlivem působení dalších okolností; některé z nich, například rozšiřování počtu států vyzbrojených atomovými a raketovými zbraněmi, dezintegrační procesy, krize a rozpad vojenských paktů apod., rozebírá autor v poslední kapitole publikace. Uvážíme-li, že například Japonsko vyvinulo za minimálně krátkou dobu velmi účinné rakety za pouhých 25 milionů dolarů investic uvolněných na raketový výzkum, musíme souhlasit s názorem, že „možnost dalšího rozšiřování jaderných zbraní je otřesná“. Nejde však o ekonomickou, ale hlavně o politickou stránku věci, jak autor ukazuje při rozboru strategických koncepcí NATO, Francie, NSR a dalších států.

Závěrečné myšlenky knihy si vzhledem ke své vážnosti zasloužily větší pozornost. Válka přestala být nástrojem politiky, poněvadž přináší nebezpečí vzájemného zničení. Tím se značně zužují možnosti politiky pokračovat při prosazování jejích cílů použitím ozbrojeného násilí. Ale nebezpečí z omezeného násilí postihuje v zásadě jen imperialistickou politiku. Socialismus může totiž zvítězit i bez ozbrojeného násilí. Imperialismus se bez násilí neudrží. V tom záleží krize a slabost imperialismu, životnost a síla socialismu.

Na závěr chci vyjádřit osobní přesvědčení, že Mahlerova práce už samotnou závažností svého obsahu, dobrou úrovní jeho zpracování, snahou o souhrnný pohled a zobecnění, jakož i věcným a realistickým přístupem k problematice, o jejíž mimořádné složitosti snad nikdo z čtenářů ani nepochybuje, rozhodně pomůže prohloubit a rozšířit znalosti specialistů, dá nové podněty k diskusi o dosud málo vyjasněných nebo vůbec nevyjasněných, případně i nově nadhozených otázkách vojenské vědy a mezinárodní politiky.

Jelikož si všímá téměř všech otázek vztahu: vojenská technika — charakter války — vojenské strategické koncepce, může sloužit studujícím jako pomůcka téměř učebnicového charakteru, k čemuž ji opravňuje i historický záběr celého poválečného období. Tím nechci říci, že je vše jasné a správně řešeno a vyřešeno. Velmi solidně jsou zpracovávány otázky vlastního oboru, relativně méně otázky, které jsou společné více oborům nebo leží na pomezí příbuzných disciplín, patří do filosofie politiky, či odrážejí rodící se a dosud nevyzrálou a nevyhraněnou skutečnost. Diskuse bude ovšem žádoucí i nutná. Ale první autorův krok do této oblasti byl zdařilý, slibný a povzbudivý.

Ján ZVADA

HLEDÁNÍ ALTERNATIV

John C. Campbell, *American Policy toward Eastern Europe, The Choices Ahead*, University of Minnesota Press, Minnesota 1965, 136 str.

R. J. Barnett, Marcus G. Raskin, *After 20 Years: Alternatives to the Cold War in Europe*, Random House, New York 1965, 243 str.

Hledáním alternativ lze nazvat současné období americké zahraniční politiky vůči evropským socialistickým zemím. Tato situace se obrátí také ve stále vzrůstajícím počtu publikací, statí a článků, věnovaných tomuto tématu — pochopitelně